

Eirini Livieratou

Exam: 10ος ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΜΑΘΗΤΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ
ΔΟΚΙΜΙΟΥ 2021 / ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

elivieratou@athenscollege.edu.gr

Word count: 3307

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ:- Ίστορία 2, Ο λοιμός

Μετάφραση: Ελευθέριος Βενιζέλος

Αλλ' η νόσος εισήγαγε προσέτι και άλλας χειροτέρας μορφάς ανομίας εις την πόλιν. Διότι πολλοί, οι οποίοι προηγουμένως απέκρυπτον την επίδοσίν των εις αθεμίτους ηδονάς, παρεδίδοντο ήδη εις αυτάς χωρίς καμίαν επιφύλαξιν, καθόσον έβλεπαν πόσον αιφνιδία ήτον η μετάπτωσις, αφ' ενός μεν των πλουσίων, οι οποίοι εξαιφνης απέθνησκαν, αφ' ετέρου δε των τέως εντελώς απόρων, οι οποίοι εις μίαν στιγμήν υπεισήρχοντο εις τας περιουσίας εκείνων. Ως εκ τούτου, απεφάσιζαν να χαρούν την ζωήν των όσον ημπορούσαν ταχύτερον, επιδιδόμενοι εις τας απολαύσεις, διότι εθεώρουν και την ζωήν και τον πλούτον εξίσου εφήμερα. Και κανείς δεν ήτο διατεθειμένος να υποβάλλεται προκαταβολικώς εις ταλαιπωρίας προς επιδίωξιν σκοπού, τον οποίον ενόμιζεν ενάρετον, αφού εθεώρει αμφίβολον, αν θα επιζήση, διά να πραγματοποιήση αυτόν, μόνον δε ό,τι παρείχεν άμεσον απόλαυσιν, και ό,τι καθ' οιονδήποτε τρόπον ωδήγει εις τούτο, τούτο κατήντησε να θεωρήται και ενάρετον και χρήσιμον. Αλλά φόβος των θεών ή νόμος των ανθρώπων κανείς δεν τους συνεκράτει, αφ' ενός μεν διότι βλέποντες ότι όλοι εξ ίσου απέθνησκαν, έκριναν ότι καμία δεν υπήρχε διαφορά μεταξύ ευσεβείας και ασεβείας, εξ άλλου δε επειδή κανείς δεν επίστευεν ότι θα επιζήση, διά να δώση λόγον των εγκλημάτων του και τιμωρηθή δι' αυτά. Τουναντίον, όλοι εθεώρουν ότι η ήδη κατεψηφισμένη κατ' αυτών και επί των κεφαλών των επικρεμαμένη τιμωρία ήτο πολύ βαρύτερα και ότι, πριν επιπέση κατ' αυτών, εύλογον ήτο να χαρούν οπωσδήποτε την ζωήν των.

Ξεκινώντας από την ανωτέρω περιγραφή εμπειρικών ιστορικών καταστάσεων αναπτύξτε την φιλοσοφική άποψη σας για το πως η οριακή κατάσταση του φόβου του θανάτου διαμορφώνει ή οφείλει να διαμορφώνει την ηθική συνείδηση.

Οι οριακές καταστάσεις είναι συνυφασμένες με την ανθρώπινη ύπαρξη. Ο θάνατος, μια ανίατη ασθένεια, η ενοχή, η αποτυχία είναι μερικές οριακές καταστάσεις τις οποίες ο άνθρωπος δεν μπορεί να εξηγήσει με τη λογική ούτε και να υπερβεί. Ο φόβος του θανάτου και η συνειδητοποίηση του πεπερασμένου της ανθρώπινης ύπαρξης, ανέκαθεν αποτελούσε μια από τις κυριότερες ανησυχίες του ανθρώπου. Ο άνθρωπος δεν μπορούσε να εξηγήσει με την λογική το φαινόμενο του θάνατου, δεν μπορούσε να το εκλογικεύσει, ούτε όμως μπορούσε να το αποτρέψει. Αντιμέτωπος με αυτήν την συνειδητοποίηση ο άνθρωπος προσπάθησε να βρει μια ουσία στην ύπαρξη του, να αντλήσει σταθερότητα από κάτι για να αποφύγει τον κίνδυνο της Μηδενοποίησης. Όταν όμως ο άνθρωπος έρθει αντιμέτωπος με μια εμπειρία που τον φέρει κοντά στον θάνατο και μεγιστοποιήσει τον φόβο του για αυτόν, όπως έχει αποδειχτεί κάμποσες φορές στο παρελθόν, η συμπεριφορά του αλλάζει.

Ο Θουκυδίδης αναφέρεται σε μια επιδημία στην Αρχαία Αθήνα, μια νόσο που σάρωσε την πόλη και κάνει τις παρατηρήσεις του για την αλλαγή της συμπεριφορά των πολιτών. Κάθε πολίτης, ανεξαρτήτως οικονομικής κατάστασης, ερχόμενος αντιμέτωπος με τον φόβο ενός επικείμενου και αναπόφευκτου θανάτου, έπραξε αλλιώς. Βλέπουμε λοιπόν πως μια οριακή κατάσταση, όπως η συνειδητοποίηση ότι ο θάνατος είναι αναπόφευκτος και ο φόβος που νιώθουμε απέναντι σε αυτόν αποτελεί την πηγή μιας εσωτερική μεταστροφής. Σε τούτην την εργασία θα αναπτύξω την θέση μου σχετικά με το πως η οριακή κατάσταση του φόβου του θανάτου διαμορφώνει ή οφείλει να διαμορφώνει την ηθική συνείδηση. Για να καταλήξουμε όμως στο συμπέρασμα αυτό, πρέπει να προσεγγίσουμε το ζήτημα του οριακού φιλοσοφικά και να δούμε την θέση της οριακής κατάστασης στην ανθρώπινη ζωή, μέσα στην ιστορία της φιλοσοφίας της υποστάσεως. Στο παρόν δοκίμιο θα προσεγγίσω το πρόβλημα του ορίου, αξιοποιώντας την ορολογία που εισήγαγε στην ελληνική βιβλιογραφία, ο φιλόσοφος Χρήστος Μαλεβίτης στο πολυσχιδές συγγραφικό έργο του σχετικά με την φιλοσοφία της υποστάσεως. Η φιλοσοφία της υπόστασης έχει επίσης γίνει γνωστή στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα ως "υπαρξισμός".

Από τις αρχές της φιλοσοφικής σκέψης υπήρξε μια μάχη υπέρ και κατά του λόγου. Ο λόγος δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το άλογο, χωρίς δηλαδή το Αλλο αυτό που είναι απρόσιτο στον λόγο. Οι άνθρωποι μέσα από την φιλοσοφική σκέψη επιχείρησαν να προσεγγίσουν υτό το απρόσιτο Αλλο, να το μορφοποιήσουν με τον λόγο. Εκλογικεύοντας το θα κατάφερναν να προσεγγίσουν αυτό το απρόσιτο Αλλο να το μορφοποιήσουν με τον λόγο και να υποτάξουν το Είναι στον Λόγο. Ωστόσο

κάθε αποτυχημένη προσπάθεια ενός τέτοιου εγχειρήματος αποδεικνύει πως το άλογο είναι ανυπέβλητο. Ήδη από την μυθολογία της Αχαιάς Ελλάδας, βλέπουμε, την προσπάθεια των Αρχαίων Ελλήνων να δώσουν λύση στο πρόβλημα του Είναι, μέσα από την πίστη τους στο δωδεκάθεο. Παρ' όλα αυτά το στοιχείο που περιέβαλε τους Θεούς αυτούς είναι το δυσκατάλοιπτο της Μοίρας, το οποίο εμφανιζόταν σαν εμπόδιο περιορίζοντας την γνώση και την δύναμη τους.

Από την άλλη πλευρά, υπήρξαν φιλόσοφοι των νεώτερων χρόνων, όπως ο Ντεκάρτ οι οποίοι προσπάθησαν να προσεγγίσουν το Άλλο με την γνώση, ενώ άλλοι- επίσης ορθολογιστές- αναγνώρισαν πως τα όρια του Άλλου είναι απροσπέλαστα από την γνώση η οποία ανήκει αποκλειστικά στην εμπειρική ύπαρξη. Σε κάθε περίπτωση όμως παρατηρείται το ίδιο μοτίβο στην ανθρώπινη συμπεριφορά και η ίδια έκβαση στην μάχη του λόγου με το άλογο. Είτε ο άνθρωπος συλλαμβάνει το Άλλο - σε οποιαδήποτε μορφή και αν αυτό εμφανίζεται έναντι του λόγου- και το μετατρέπει σε μια μορφή λόγου, είτε το σημείο αυτό αποτελεί ένα νέο όριο, που είναι η πηγή μιας νέας λογικότητας.

Τον 20ο αιώνα ο γερμανικός ιδεαλισμός προβάλλει μια νέα φιλοσοφία, την φιλοσοφία της υποστάσεως, οι ρίζες της οποίας μπορούν να αναζητηθούν στον Σωκράτη, στους Στφικούς στον Ιερό Αυγουστίνo στον Πασκάλ και άλλους. Η φιλοσοφία της υπόστασης γεννήθηκε από τον θρησκευτικό διαλογισμό του Κίρκεγκωρ σαν μια αντίδραση απένανστι σε ότι εκείνος θεωρούσε σαν υπερβολές της φιλοσοφίας των ιδεών και της διλοσοφίας των πραγμάτων. Στην εποχή του Κίρκεγκωρ οι φιλόσοφοι και οι επιστήμονες είχαν αδείσει τον κόσμο από την παρουσία του ανθρώπου. Εστιάζοντας την προσοχή τους στο όρηνο της σκέψης την απέσπασαν από αυτόν και έθεσαν τα όρια της ανθρώπινης ύπαρξης στα όρια της σκέψης της, "Όμως η ανθρώπινη ύπαρξη, ή αλλιώς η υπόσταση, δεν ξεδιψάει με την γνώση ουτε μπορεί να εξηγηθεί πλήρως από αυτήν. Η φιλοσοφία της υποστάσεως σταματά να παρουσιάζει ιδανικά διλοσοφικά Συστήματα τα οποία στηριμένα στην λογική και την σκέψη φωτίζουν μια αντικειμενική Αλήθεια, αλλά αντίθετως δίνει σημασία στην εύρεση της υποκειμενικής αλήθειας της κάθε υπόστασης. Ο Κίρκεγκωρ σε μια εποχή όπου κυριαρχούσαν ακλόνητες οι επιστημονικές αλήθειες αναζητά μια αλήθεια που να αντιπροσωπεύει όχι μόνο τα "πράγματα" αλλά τον εαυτό του. Χαρακτηρίζει τα φιλοσοφικά συστήματα της εποχής του ως "λαμπρά οικοδομήματα προς θέαν και όχι προς κατοίκησην" και λέει πως ο άνθρωπος μένει "άστεγος" κατακρίνοντας τα για το ότι είναι ιδανικά πλασμένα και δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Εντονη διαφωνία εγείρει προς τον Έγελο, τον φιλόσοφο που κυριαρχούσε στην εποχή του με την αντικειμενική και απόλυτη Αλήθεια του. Ο Κίρκεγκωρ από την άλλη προέκρινε την υποκειμενικότητα σε αντίθεση με την "αντικειμενικότητα- ακρίβεια" του επιστημονικού και φιλοσοφικού Λόγου, και χωρίς να απορρίψει την εγκυρότητα

της επιστημονικής γνώσης και την ιδιότητα της να δίνει απαντήσεις σε διάφορα επιστημονικά ερωτήματα αμφισβητεί την ικανότητα της να βρει την ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης. Αντιτίθεται όμως στο Καρτεσιανό "σκέπτομαι άρα υπάρχω" λέγοντας πως "όσο περισσότερο σκέπτομαι τόσο λιγότερο υπάρχω και όσο περισσότερο υπάρχω τόσο λιγότερο σκέπτομαι". Η κυρίαρχη συμβολή του Κίρκεγκωρ στον πολιτισμό της Ευρώπης ήταν οι βαθιές του ενοράσεις, η έντονη και εμπιωματική πάλη της υπόστασης με το μηδέν και με το Όν και τέλος η ανάγκη της ανάληψης της προσωπικής ευθύνης και των μοιρών επιπτώσεων που αυτές συνεπάγονται.

Μια βασική διαφοροποίηση των φιλοσόφων αφορά την στάση τους απέναντι στο ζήτημα της θεολογίας, και διαφοροποιούνται σε θρησκευτικούς και αντιθρησκευτικούς. Παρ'όλα αυτά κοινό στοιχείο σε όλες τις φιλοσοφίες της υποστάσεως είναι ο μοναχικός διαλογισμός, η υποκειμενικότητα και οι εμπειρίες της έντασης, οι οποίες σε κάθε φιλοσοφία παίρνουν άλλη μορφή. Για τον Κίρκεγκωρ η ένταση βιώνεται με την μορφή θρησκευτικής αγωνίας, για τον Σαρτρ, είναι η αγωνία ως απόρροια της ελευθερίας και για τον Γιάσπερς, είναι η ένταση της αποτυχίας. Κάθε φιλοσοφία παρουσιάζει τον δικό της μοναδικό ενδιαφέρον. Στην εργασία αυτή όμως θα προσεγγίσω το συναίσθημα της έντασης αυτής, σύμφωνα με την διλοσοφία του Γιάσπερς, στην οποία παίρνει την μορφή της οριακής κατάστασης. Προέχει όμως να μιλήσω για κάποιες βασικές έννοιες που χρησιμοποίησε ο Κίρκεγκωρ ο οποίος είναι ο πρώτος φιλόσοφος που άρθρωσε την φιλοσοφία της υπόστασης με ευκρινή και έυληπτο τρόπο στην σύγχρονη εποχή και οι ιδεές του οποίου διαδραματίζουν ρόλο κομβικής σημασίας για την κατανόηση των φιλοσοφιών των υπόλοιπων φιλοσόφων της υποστάσεως.

Ο Κίρκεγκωρ ασχολήθηκε με την εύρεση της υποκειμενικής Αλήθειας, της κάθε υποστάσεως και πίστευε πως αυτή δεν μπορεί να φωτιστεί παρά μόνο από την ίδια της υπόσταση. Η υπόσταση βρίσκεται στην κατάσταση μιας διαρκούς υπερβάσεως προς το "Είναι, με σκοπό την ανάκάλυψη της Αλήθειας αυτής. Ο Κίρκεγκωρ στην προσπάθεια να βρει την δική του προσωπική αλήθεια αναζήτησε μια Ιδέα για την οποία ήταν έτοιμος να ζήσει και να πεθάνει. Απαίτησε λοιπόν πλήρη ταύτιση με την μετην αλήθεια στην προσπάθεια του να βρεί κάτι σπουδαίου που θα του προσφέρει σταθερότητα στην ζωή του. Δεν ήθελε να στηρίξει την ανάπτυξη της σκέψης του πάνω στο αντικειμενικό που δεν έχει δημιουργεί ο ίδιος, αλλά πάνω σε κάτι που αναπτύσσεται με αυτόν και βρίσκεται μαζί του ακόμη και αν "καταρρεύσει ο κόσμος". Ο Κίρκεγκωρ λοιπόν αγκιστρώνει την υπόσταση του στο δέντρο της Ιδέας, από την "ικμάδα του οποίου, αντλεί χυμούς και σταθερότητα". Ακόμα και αν το Σύμπαν καταρρεύσει από κάτω του εκείνος έχει αγκυροβολήσει στο δέντρο της Ιδέας. Από αυτήν την σκοπιά, το "γνώθι σ'αυτόν" αντικαθίσταται από το "εξέλεξε αυτόν". Το αίτημα για την Ιδέα αυτή πρέπει να είναι εσωτερικό γιατί μόνο τότε υπάρχει η προοπτική να γίνει προσωπική Αλήθεια. Άρα η υπόσταση πρέπει να

υποβάλλει το Αίτημα, την ιδέα για την οποία αξίζει να ζήσει και να πεθάνει. Οχι μόνο πρέπει να υποβάλλει αυτό το Αίτημα αλλά πρέπει να βιώσει τις δυσκολίες, την ένταση και την αγωνία που συνεπάγεται αυτή η πορεία που είναι γεμάτη εμπόδια.

Η φιλοσοφία του Καρλ Γιάσπερς, του σπουδαίου Γερμανού φιλοσόφου που ασχολήθηκε με τις οριακές καταστάσεις, έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την φιλοσοφία του Κίρκεγκωρ. Παρόλο που ο Γιάσπερς, δεν πιστεύει στον προσωπικό Θεό κατατάσσεται στην ίδια κατηγορία με τον Κίρκεγκωρ, στην κατηγορία του θεολογικού υπαρξισμού. Σύμφωνα με τον Γιάσπερς η υπέρβαση βρίσκεται πέρα από την σφαίρα της επιστημονικής γνώσης και πέρα από την παραδοσιακή φιλοσοφία. Ο Γιάσπερς διακρίνει τρεις βασικές κατηγορίες του Είναι, το Dasein, τον χώρο του γενικευμένου και καθορισμένου Είναι, το "Είναι της συνείδησης", το οποίο είναι προσβάσιμο από την μελέτη της επιστήμης της παραδοσιακής φιλοσοφίας, και την Υπόσταση. Και τα τρία αυτά είναι συνυπάρχουν μέσα μας και συνθέτουν το Είναι που είμαστε εμείς. Αυτό που είμαστε εμείς όμως δεν θα υπήρχε αν δεν υπήρχε κάτι διαφορετικό από εμάς, ούτε μπορεί να νοηθεί η ύπαρξη χωρίς την υπέρβαση προς την οποία τείνει. Αγνοώντας το *ne plus ultra* (όχι παραπέρα) των Αρχαίων Ελλήνων, ο Γιάσπερς προχωράει πέρα από τις Ηράκλειες Στήλες της διλοσοφικής και επιστημονικής γνώσης και κινείται προς τα όρια της ανθρώπινης ύπαρξης, εκεί που βρίσκονται οι έσχατες και ανεπίγνωστες δυνατότητες του ανθρώπου. Πως όμως το καταφέρνει αυτό;

Μια απρόβλεπτη και ιδιαίτερα σοβαρή απειλή για τον άνθρωπο, όπως για παράδειγμα η επιδημία που ξέσπασε στην Αρχαία Αθήνα και έφερε τους πολίτες αντιμέτωπους με τον φόβο του θανάτου, τον φόβο του αφανισμού της υπάρξεως τους, γίνεται η αφορμή μιας συνειδησιακής μεταστροφής. Η μεταστροφή αυτή συντελείται μέσω μιας εσωτερικής δράσης (*inner action*) μιας μεταβατικής (*transcending*) φιλοσοφικής σκέψης. Μόνο μέσα από την μετάβαση του ανθρώπου από το "εντεύθεν", δηλαδή από την επικράτεια της εμπειρικής γνώσης στο "εκείθεν" που είναι η επικράτεια του φιλοσοφικού στοχασμού "Existenz" μπορεί ο άνθρωπος να ανακαλύψει την αυθεντική του ύπαρξη, και να ζήσει σύμφωνα με τον αυθεντικό του εαυτό. Ο χώρος της φιλοσοφικής ενόρασης παρουσιάζεται με στιγμιαίες εκλάμπεις που φωτίζουν το απόλυτο σκοτάδι, όπως οι αστραπές φωτίζουν την βαθιά νύχτα. Για αυτό και το να φιλοσοφεί κανείς είναι να ζει στα όρια του Γιάσπερς, στα όρια της γνώσης και της άγνοιας.

Θα δώσω μια ερμηνεία στον μύθο του Σπηλαίου βασιζόμενη στην φιλοσοφία του Γιάσπερς, με την οποία παρουσιάζει μεγάλη συνάφεια. Ο άνθρωπος που βρίσκεται δέσμιος στο εσωτερικό της σπηλιάς δεν αρκείται στις απαντήσεις που του δίνονται,

ακι αναζητά το Άλλο αυτό που βρίσκεται πέρα από αυτό. Το εσωτερικό της σπηλιάς είναι ο χώρος της εμπειρικής ύπαρξης, το Dasein του Γιάσπερς. Βλέπουμε πως η πόσταση βρίσκεται σε μια διαρκή υπέρβαση στον δρόμο της προς το Είναι. Η έξοδος του ανθρωπίνου από το Σπήλαιο είναι ένα όριο. "Ο άνθρωπος μέσω της δύναμης μιας εσωτερικής δράσης μια φιλοσοφικής μεταβατικής σκέψης τελεί μια υπέρβαση και βγαίνει από την σκοτεινή σπηλιά στο Φως, στο Είναι, όπου η Αλήθεια με την οποία έρχεται αντιμέτωπος τον τυφλώνει. Ο διλόσοφος δεν μπορεί να γυρίσει στην σπηλιά, έχει πλεόν την αλήθεια μέσω την φιλοσοφικής ενοράσεως. Ούτε μπορεί να δείξει τον δρόμο προς το Είναι στους υπόλοιπους ανθρώπους που παραμένουν δέσμιοι στο εσωτερικό της σπηλιάς, κάτι που μας δείχνει πως η δύσκολη αυτή πορεία προς το Είναι είναι μια απολύτως προσωπική υπόθεση.

Τι είναι όμως αυτό που θα φέρει τον άνθρωπο στα όρια αυτά; Σύμφωνα με τον Γιάσπερς αυτό που αποκαλύπτει τούτη την υπέρβαση είναι η αποτυχία, ή όπως την αποκαλεί ο "ναυαγισμός". Ας γυρίσουμε λοιπόν στην αρχή του προβληματισμού μας, την οριακή κατάσταση με την οποία μας φέρνει αντιμέτωπος ο φόβος του θανάτου. Ο φόβος του θανάτου είναι μια κατάσταση που δεν μπορεί να υπερβεί ο άνθρωπος ούτε και να την αλλάξει, για αυτό και είναι μια τρομερή αποτυχία για αυτόν. Συνιστά έναν "ναυαγισμό" γιατί ο άνθρωπος δεν μπορεί να δώσει εξήγηση σε αυτόν και επειδή ο θάνατος μπορεί να σημάνει το τέλος της ύπαρξης του, την αποτυχία της να φτάσει στο Είναι. Οριακές στιγμές σαν αυτήν, φωτίζουν αστραπιαία το Είναι του ανθρώπου και ο ίδιος κάνει μια υπέρβαση. Δεν μπορεί να δώσει απάντηση μέσα από την λογική, αυτό όμως δεν τον σταματά. Η ανημπορία του μπροστά στον θάνατο, η συνειδητοποίηση των πεπερασμένων ορίων της ύπαρξης του αλλά και πολλές άλλες οριακές καταστάσεις του δημιουργούν το συναίσθημα Δέους απέναντι στην ζωή και ο ίδιος αναζητά απεγνωσμένα την ουσία της ύπαρξης του.

Ωστόσο η τραγικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης δεν περιλαμβάνει μόνο τη συνειδητοποίηση του πόνου, του θανάτου ή της φθοράς του, αλλά συνιστάται από κάθε αποτυχία που είναι αναπόφευκτα προϊόν της ανθρωπίνης πράξης. Ειδικότερα, το τραγικό της ανθρώπινης ύπαρξης είναι πως ο ίδιος ο άνθρωπος μέσα από τις δικές του πράξεις, και την ανάληψη της προσωπικής ευθύνης που συνεπάγεται αυτή. Σύμφωνα με τον Γιάσπερς, στο βιβλίο του "Περί του Τραγικού". "Είναι η πνευματική ουσία του ανθρώπου που ναυαγεί σε μια αχανή πληθώρα δυνατοτήτων, κάθε μια από τις οποίες δυνάμει μιας ιδιάζουσας πραγματοποίησης προκαλεί και συγχρόνως εκτελεί τον ναυαγισμό.

Σύμφωνα με αυτήν την φιλοσοφική προσέγγιση του οριακού, μπορούμε να απαντήσουμε να απαντήσουμε στο πως η οριακή κατάσταση του φόβου του θανάτου οφείλει να διαμορφώνει την ηθική συνείδηση. Όπως λέει ο Θουκυδίδης, ο φόβος του θανάτου επηρέασε την συμπεριφορά όλων των πολιτών, επιδρώντας και στον τομέα της ηθικής τους συμπεριφοράς. Κάποιοι πολίτες αποδώθηκαν στις "ευφήμερες απολαύσεις", προσπάθησαν να χαρούν την ζωή του όσο μπορούσαν πιο γρήγορα. Άλλοι γνωρίζοντας πως πλησιάζει το τέλος τους, και κανείς δεν θα γλιτώσει από αυτό, επιδώθηκαν σε πράξεις αυσεβείς. Ας προσεγγίσουμε αυτήν την συμπεριφορά, για μια ακόμη φορά φιλοσοφικά, ώστε να καταλήξουμε σε ένα τελικό συμπέρασμα για το ποια πρέπει να είναι η ηθική συνείδηση που διαμορφώνει το άτομο απέναντι στον φόβο του θανάτου.

Η επίγνωση αυτού του τραγικού που ανέφερα παραπάνω, οδηγεί τον άνθρωπο στην ανάγκη να συνδεθεί με την αιωνιότητα, η οποία αποτελεί την λυτρωτική του απελευθέρωση. Η λύτρωση αυτή μπορεί να εμφανιστεί με τις εξής τρεις μορφές. Η πρώτη μορφή της λύτρωσης έχει το χαρακτηριστικό της αιώνιας παραμονής στην άγνοια. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να αντέξει την ένταση που βιώνει στην οριακή στιγμή και δεν καταφέρνει να εκτελέσει την υπέρβαση αυτή. Υπάρχουν και περιπτώσεις βέβαια κατά τις οποίες το άτομο δεν μπορεί να διαχειριστεί την ένταση αυτή, και αφανίζεται η ίδια του η ύπαρξη.

Η δεύτερη μορφή της λύτρωσης είναι η θεώρηση του τραγικού ως μέρος της ζωής που μπορεί να βοηθήσει στον φωτισμό μας. Αυτή η μορφή λύτρωσης φανερώθηκε στους Αθηναίους που άρχισαν να απολαμβάνουν κάθε στιγμή της ζωής τους. Η υιοθέτηση αυτής της αντίληψης για την ζωή παρουσιάζεται στην φιλοσοφία του Νίτσε, η οποία μπορεί να συνοψιστεί από τον λατινικό όρο "amor fatis" που σημαίνει αγάπη για το πεπρωμένο. Ο Νίτσε στο *Ecce Homo*, παρουσιάζοντας την ψυχική μεταστροφή που βίωσε μέσα από την εμπειρία της οριακής στιγμής, εξαιτίας μιας ασθένειας που τον έφερε στο κατώφλι του θανάτου, καταλήγει στο ότι κάθε αποτυχία, αποτελεί πηγή δύναμης για τον άνθρωπο, σύμφωνα με το λατινικό μύθο του "increscunt animi virescit volnere virtus". Ο Νίτσε, θεωρεί την εμπειρία αυτή ως ένα από τα μεγαλύτερα προνόμια στην ζωή του γιατί του έδωσε την δυνατότητα να συνειδητοποιήσει την αξία των όσων είχε γύρω του, να μετατρέψει την απαισιοδοξία του σε αισιοδοξία και να συνεχίσει τον δρόμο του προς το "Είναι, ανανεωμένος πλέον καθώς χειβρεί το νόημα της ζωής του. Ολόκληρη η ανθρώπινη εμπειρία και η πορεία που χαράσσει- οι ευχαριστες και δυσάρεστες εμπειρίες αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για να φτάσουμε στο παρόν σημείο της ολοκλήρωσης μας. Ακόμη και για τον Γιάσπερς όμως η αποτυχία δεν είναι το τέλος αλλά η αρχή γιατί φανερώνει το Είναι και όπως λέει και ο ίδιος στο "Περι του Τραγικού" "Το είναι εμφανίζεται στον ναυαγισμό. Δεν χάνεται το Είναι στον ναυαγισμό, αλλά γίνεται πλήρως και αποφασιστικά αισθητό".

Η τρίτη μορφή της λύτρωσης που παρουσιάζεται είναι αυτή που βιώνεται μέσα από την θρησκευτική εμπειρία που παρέχει η πίστη. Ειδικότερα, σύμφωνα με τους φιλοσόφους του θεολογικού υπαρξισμού, μέσα από την θρησκευτική εμπειρία που παρέχει η πίστη, ο άνθρωπος μπορεί να επιτύχει την λύτρωση πριν αυτό έρθει αντιμέτωπο με την οριακή στιγμή. Ο άνθρωπος βρίσκεται συνεχώς σε ένα δρόμο απολύτρωσης, μέσα από την διαρκή υπέρβαση του προς το "Είναι. Την ένταση με την μορφή αγωνίας που βιώνει ο άνθρωπος μέσα σε αυτήν την θρησκευτική εμπειρία εξέφρασε ο Κίρκεγκωρ. Ωστόσο, μπορούμε να κρατήσουμε την φιλοσοφία του όχι μόνο σε θρησκευτικό πλαίσιο αλλά και ως τρόπο ζωής. "Όπως είδαμε, η υπονολή του Αιτήματος μιας Ιδέας νοηματοδοτεί την ανθρώπινη ύπαρξη γιατί κατευθύνει την ροπή υπερβάσεως της υποστάσεως προς το Είναι της, και κάθε υπέρβαση που πραγματοποιεί την φέρνει ένα βήμα πιο κοντά σε αυτό. Επομένως δίκαια ο Χρήστος Μαλεβίτσης χαρακτηρίζει αυτή την διάνοιξη της συνείδησης προς το βάθος της ύπαρξης της ως " μια ρωγμή ελευθερίας- ρωγμή αυτοσυνειδησία", γιατί ο άνθρωπος έστω και αν είναι ένα μόριο σκόνης στο άπειρο σύμπαν, συνειδητοποιεί πως μέσα του υπάρχει ένα άλλο άπειρο, το πνευματικό, το οποίο και εξερευνά καθοδηγούμενο πριν την Ιδέα.

Βλέπουμε λοιπόν, πως ο άνθρωπος επιθυμεί να συνδεθεί με την αιωνιότητα, να βρει ουσία στην ύπαρξη του, καθώς γνωρίζει πως δεν μπορεί να αποφύγει τον θάνατο, για τον οποίο νιώθει φόβο. Ο τρόπος με τον οποίο βιώνει αυτήν την εσωτερική απελευθέρωση, την λύτρωση, την αποφυγή του κινδύνου της Μηδενοποίησης είναι διαφορετικός για την κάθε υπόσταση. Επομένως δεν μπορούμε να ορίσουμε ποια θα έπρεπε να είναι η ηθική συνείδηση του ανθρώπου απέναντι στον φόβο του θανάτου, γιατί το τι είναι ηθικό και ποια είναι η σωστή κατεύθυνση δεν μπορεί να οριστεί από κανέναν, παραμόνο από την κάθε υπόσταση, η οποία βρίσκεται στον δικό της δρόμο της διαρκής υπερβάσεως προς το Είναι της. Ωστόσο, η ιδανική - για εμένα- ηθική συνείδηση που μπορεί να διαμορφώσει η υπόσταση απέναντι στον φόβο του θανάτου η αντίληψη του Νίτσε, των Αρχαίων Ελλήνων που άρχισαν να απολαμβάνουν κάθε στιγμή της ζωής τους και του Κίρκεγκωρ. συνειδητοποίηση του Τέλους, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να οδηγεί σε ασέβεια ή κάποια παραβατική συμπεριφορά. Αυτό που θα ήταν ιδανικό είναι, ο κάθε άνθρωπος να αποδεχτεί μέσα του πως ο θάνατος, είναι μια οριακή κατάσταση που δεν μπορεί να αποτρέψει και να δει το γεγονός ότι η ζωή έχει ένα τέλος, ως κάτι που κάνει την ζωή ακόμα πιο μαγευτική. Ας κάνει ένα Αίτημα, ας αρπαχτεί από μια Ιδέα, και στον χρόνο που έχει σε αυτήν την ζωή, ας υπερβαίνει διαρκώς τον εαυτό του για να φτάσει στο δικό του "Είναι, στην δικιά του Αλήθεια. Εστω και αν δεν καταφέρει να φτάσει σε αυτό το Είναι, έστω και αν δεν καταφέρει να αποκαλύψει την Αλήθεια του, το ταξίδι της συνεχούς υπερβάσεως προς αυτή ας ιδωθεί ως αυτή την μοναδικότητα της ζωής.

